

Творчий проект

Тема: Мовознавство як наука

Підготувала учениця 11 класу
Невольниченко Марина

Перевірила вчитель
української мови та літератури
Куліш Л. В.

Зміст

1.	Вступ.....	3
2.	Предмет мовознавства.....	4
3.	Історія лінгвістики та основні лінгвістичні концепції.....	5
4.	Засновники.....	9
5.	Розділи і галузі лінгвістики.....	11
6.	Групи слів за значенням.....	13
1)	Синоніми.....	14
2)	Антоніми.....	15
3)	Омоніми.....	16
4)	Пароніми	17
7.	Висновки.....	18
8.	Бібліографія.....	19

Вступ

Нації вмирають не від інфаркту.

Спочатку їм відбирає мову.

Ліна Костенко

Мовознавство (лінгвістика) — наука про мову в усій складності її прояву; природну людську мову взагалі та про всі мови світу як індивідуальних її представників.

Як окрема дисципліна мовознавство оформилася в середині 19 століття. Мовознавство — наука про мову взагалі та окремі мови світу як її індивідуальні представники.

На земній кулі існує понад п'ять тисяч мов. Кожен етнос розмовляє власною мовою. Однак можна стверджувати, що люди світу розмовляють єдиною мовою, бо всі мови мають дуже багато спільного. Так, зокрема, у всіх мовах для вираження думки використовують звуки, зі звуків будують слова, а зі слів - речення. Спільні ознаки, властиві всім мовам світу, називають універсаліями (від лат. *universalis* "загальний").

Мова є засобом духовного формування особистості. У ній зафіксовано історичний досвід попередніх поколінь, неповторний менталітет етносу, його духовні надбання. Вона допомагає краще зрозуміти людину в її минулому і сьогоденні. Мова, крім цього, є важливим державотворчим чинником, засобом консолідації народу. Саме тому кожен свідомий етнос дбайливо ставиться до рідної мови, оберігає її.

Виникнення мовознавства, як і будь-якої іншої науки, зумовили практичні потреби (навчання грамоти, оволодіння культурою усного та писемного мовлення, вивчення іноземних мов тощо). Згодом воно розвинулося в розгалужену систему дисциплін.

Предмет мовознавства

Лінгвістика вивчає не лише існуючі (що існували або можливі в майбутньому) мови, але і людську мову взагалі. Мова не дана лінгвістові в прямому спостереженні; безпосередньо спостерігаються лише факти мови, або мовні явища, тобто мовні акти носіїв живої мови разом з їх результатами (текстами) або мовний матеріал (обмежене число письмових текстів на мертвій мові, якою вже ніхто не користується як основним засобом спілкування).

Будучи гуманітарною наукою, лінгвістика не завжди відокремлює суб'єкт пізнання (тобто психіку лінгвіста) від об'єкта пізнання (тобто від мови, що вивчається), особливо якщо лінгвіст вивчає свою рідну мову. Лінгвістами часто стають люди, що поєднують тонку мовну інтуїцію (чуття мови) із загостреною мовною рефлексією (здатністю замислюватися над своїм мовним чуттям). Опора на рефлексію для здобуття мовних даних називається інтроспективною.

Отже, предметом загального мовознавства, з одного боку, є мова як засіб людського спілкування, а з іншого - загальні особливості всіх мов (тобто воно є ніби узагальненням конкретних мовознавств). Загальне мовознавство створює лінгвістичну теорію, тому його часто називають теоретичним. Теоретичне мовознавство протиставляється прикладному.

**ЗНАЮ
УКРАЇНСЬКУ!**

УКРАЇНСЬКА

Історія лінгвістики та основні лінгвістичні концепції

Стародавній світ

Перші мовознавчі концепції виникли приблизно у 5 столітті до нашої ери у стародавніх країнах: Індії, Греції, Римі, Китаї. Своє мовознавче вчення також розвинули араби.

У загальному, мова розглядалася у трьох аспектах:

- загальнокультурному
- загальнофілологічному (Стародавня Індія)
- Загальнофілософському (Давньогрецька філологічна школа)

У Давній Індії мовознавство використовувалося головню для аналізу і опису древніх гімнів («Веди»), що були написані санскритом, який у той час переважна більшість людей не розуміла. Індійські мовознавці вперше здійснили спробу класифікувати звуки за фізіологічним принципом, відкрили морфологічний закон словоформи як структури, розробили теоретичні проблеми лексико-морфологічного принципу класифікації слів на частини мови, виділивши імена і дієслова, а також багато іншого. Найвідомішим представником індійської філологічної школи вважають Паніні, який жив у 4 столітті до н. е.

Давньогрецьке мовознавство у першому періоді (V-III століття до н. е.) можна характеризувати за принципами розгляду мовних явищ як загальнофілософське, а в другому (III століття до н. е. — IV століття н. е.) як послідовно мовознавче. Існувало дві мовознавчі школи «Фюсей» (за природою) і «Тессей» (за умовою), між якими велися різні дискусії з питань мови. У другому періоді (III століття до н. е. — IV століття н. е.) найбільшого розвитку досягнула Олександрійська школа. Найвидатнішим її представником був Аристарх Самофракійський. Більшість мовознавців стверджують, що підвалини сучасної лінгвістики були закладені саме у Давній Греції.

Історія лінгвістики та основні лінгвістичні концепції

Давньогрецьке мовознавче вчення продовжували розвивати римські вчені. Вони доповнили класичні розділи грецького мовознавства — фонетики, морфології, синтаксису — даними з латинської мови. Граматичні терміни античної Греції дійшли до нас трансформованими на латинський зразок через праці Доната «Граматика» (4 століття) і Прісціана «Граматичне вчення» (6 століття).

Арабська філологічна школа багато запозичила від давньоіндійської, проте менше приділяла уваги граматиці та фонетиці, але більше лексикології. Великий внесок у мовознавчу науку зробила лексикографічна праця Махмуда аль Кашгарі «Диван турецьких мов» (11 століття) — багатомовний словник близькосхідних мов.

У Стародавньому Китаї причина виникнення і розвитку мовознавства була приблизно такою ж, як і в Індії — потреба тлумачення древніх текстів. Мова китайськими лінгвістами розглядалася як продукт природи. На поч. 13 століття китайські мовознавці прагнули дослідити конкретні теоретичні питання у галузях: текстологія, ієрогліфіка, фонетика і діалектологія. Також у цей час велася активна лексикографічна робота. Було укладено словники рим, діалектичних синонімів, енциклопедичні словники, етимологічні тощо.

Історія лінгвістики та основні лінгвістичні концепції

13-18 століття

У середньовіччі розвивалися дві основні лінгвістичні школи: латинська та арабсько-єврейська. Оскільки латинська мова стала мовою освіти, релігії і науки в Європі, на основі давньої лексикографічної традиції з 13 століття почали укладатися різні граматики та словники. У період середньовіччя та Відродження, як і в давньогрецькій науці, мова була проблемою обговорення у філософських та філологічних працях. З 16 століття європейська цивілізація починає відкривати для себе нові народи та мови, що зумовлює потребу укладання нових словників та граматик. У багатьох країнах проводиться велика лексикографічна робота (Іспанія, Франція, Англія, Московщина).

У 1660 році було укладено граматичку Пор-Рояля, що мала великий вплив на подальший розвиток мовознавчої науки і стала вельми популярною у Європі. Вона базувалася на декартівській філософії, згідно з якою основними принципами побудови граматики повинні бути:

- логічність (раціональність)
- універсальність (тобто повинна бути загальною для всіх мов).

Історія лінгвістики та основні лінгвістичні концепції

Початок 19 століття

У першій чверті 19 століття розвинулося особливо порівняльно-історичне мовознавство. Головно завдячуючи елементам зіставлення мовних фактів та історизму попередніх століть, які мали місце в описових граматиках, окремих дослідженнях і лексикографічних працях філологів як стародавнього світу, так і пізніших часів аж до початку XIX століття.

В ці часи було створено ряд праць: в Німеччині Франца Боппа (1791—1867) «Про систему дієвідмінювання санскритської мови у порівнянні з такою грецької, латинської, перської і германської мов» (1816) і Якоба Грімма (1785—1863) «Німецька граMATика» (1819); в Данії — праця Расмуса Крістіана Раска (1787—1832) «Дослідження в галузі давньопівнічної мови або походження ісландської мови» (1818) і в Росії — праця Олександра Востокова (1781—1864) «Розвідка про слов'янську мову» (1820).

Засновники

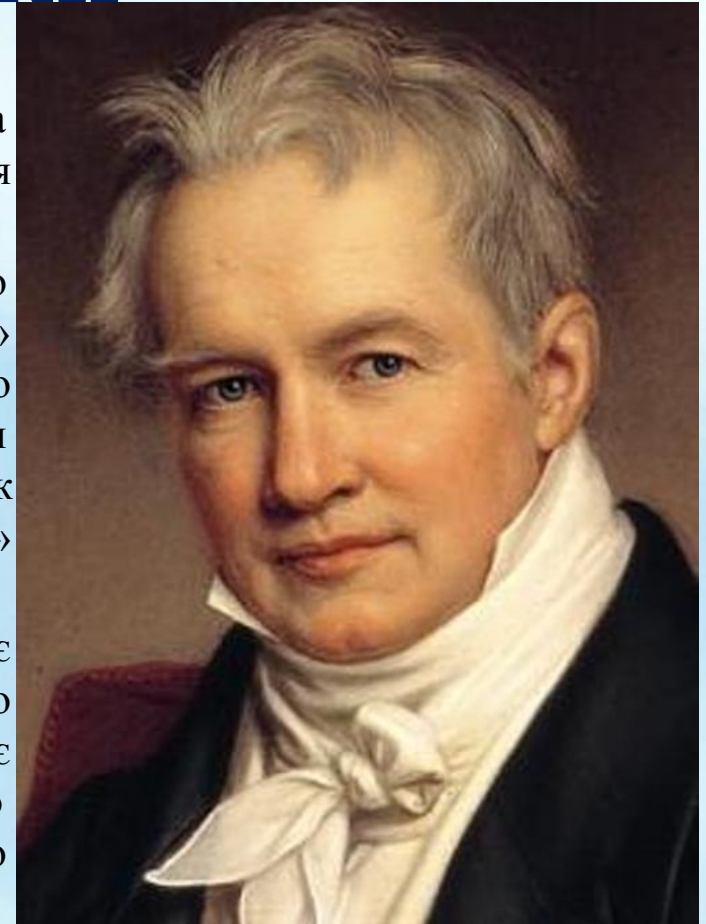
Вільгельм Гумбольдт

В. Гумбольдт є засновником загального мовознавства та його теоретичних основ. Своїх послідовників його вчення знайшло у так званому неогумбольдтіанстві.

Свої мовознавчі ідеї учений формулював у працях: «Про виникнення граматичних форм і їх вплив на розвиток ідей» (1822), «Про двоїну» (1827), «Про буквене письмо і його зв'язок з будовою мови» (1824), «Про порівняльне вивчення мов стосовно різних епох їх розвитку» (1843), «Про зв'язок письма з мовою» (1836), «Про мову каві на острові Ява» (1836—1839).

Для теоретичної лінгвістики особливе значення має тритомна праця «Про порівняльне вивчення мов стосовно різних епох їх розвитку», зокрема перший том її, який має окрему назву «Про відмінність будови людської мови і про вплив цієї відмінності на розумовий розвиток людського роду».

На думку В. Гумбольдта, прямим об'єктом теоретичного мовознавства є мова як цілісна структура, її походження, перспективи розвитку, відношення до виникнення людини, до її еволюції. В. Гумбольдт послідовно розрізняв у мові мову і мовлення, але не вбачав різниці між звуком і буквою. Під мовою він розумів сукупність усього, що говориться. Також, вчений твердить, що реальною підставою для визначення початку розрізнення мов є дух народу і мова є безперервною діяльністю духу.

Засновники

Фердинанд де Сосюр

Творчий доробок лінгвіста складається з кількох статей і однієї монографії «Курс загальної лінгвістики», опублікованої через три роки після смерті автора (1916 року). «Курс загальної лінгвістики» опублікували учні Сосюра, які відредагували і упорядкували свої записи з лекцій мовознавця.

На основі вчення Сосюра розвинулося багато лінгвістичних шкіл, зокрема женеvська.

Розділи і галузі лінгвістики

Теоретична лінгвістика

Фонетика — вивчає звуковий склад мови.

Фонологія — вивчає структуру звукового складу мови (мовленнєві одиниці та засоби) і їхнє функціонування в мовній системі.

Граматика — вивчає будову мови.

Морфологія — вивчає явища, що характеризують граматичну природу слова як граматичної одиниці мови.

Синтаксис — вивчає словосполучення та речення, їх будову, типи й об'єднання в надфразні одиниці.

Лексикологія — вивчає лексику (словниковий склад мови)

Фразеологія — вивчає лексично неподільні поєднання слів.

Лексикографія — наука про укладання словників

Ономастика — наука про власні назви.

Етимологія — вивчає походження і історію слів мови.

Семантика — вивчає значення слів і їх складових частин, словосполук і фразеологізмів.

Лексична семантика — наука про значення слів.

Статистична семантика

Структурна семантика

Прототипічна семантика

Прагматика — розділ семіотики, що висвітлює стосунки між учасниками комунікації, адресантом та адресатом, мовцем і слухачем.

Прикладна лінгвістика — вивчає застосування мовознавчої теорії на практиці.

Розділи і галузі лінгвістики

Засвоєння мови

Психолінгвістика — вивчає процеси мовної діяльності, сприймання й творення мови, наміри мовця в процесі здійснення мовного акту.

Соціолінгвістика — вивчає комплекс питань, пов'язаних із суспільною природою мови, її громадськими функціями, механізмом впливу соціальних чинників на мову та роллю, котру відіграє мова в житті суспільства.

Антропологічна лінгвістика

Комунікативна лінгвістика

Генеративна лінгвістика

Когнітивна лінгвістика — функціонування мови розглядає як різновид когнітивної, тобто пізнавальної, діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджує через мовні явища.

Математична (комп'ютерна) лінгвістика — ставить своєю метою використання математичних моделей для опису природних мов.

Дескриптивна (синхронічна) лінгвістика — описова лінгвістика.

Історична лінгвістика

Порівняльна лінгвістика — комплекс лінгвістичних дисциплін, які використовують зіставлення, порівняння.

Стилістика — вивчає стиль в усіх мовознавчих значеннях цього терміна (індивідуальна манера виконання мовленнєвих актів, функціональний стиль мовлення, стиль мови тощо).

Корпусова лінгвістика

Корпусна лінгвістика — займається створенням, обробкою та використанням корпусів.

Історія лінгвістики

Конкретна (вивчає окремі мови або групи мов) і *загальна лінгвістика* (вивчає всі мови світ).

Невирішені проблеми

Групи слів за значенням

- **Синоніми** — це слова, що мають різне звучання, але однакові чи близькі за своїм лексичним значенням (*пахучий — запашиний — ароматний — духмяний*). Значеннєва подібність синонімів може бути більш чи менш повною.
- **Антоніми** — це слова з протилежним лексичним значенням (*далекий — близький*). До них належать переважно слова однієї частини мови. Вони об'єднуються в антонімічні пари і властиві словам, які називають ознаку, якість, оцінку предмета. Багатозначне слово може мати окрему антонімічну пару до кожного свого значення (*сухий — мокрий (рушник), сухий — м'який (хліб)*).
- **Омоніми** — це слова, однакові за звучанням і написанням, але зовсім різні за лексичним значенням (*пара — фізичний стан води і пара — два*). Вони виникають у мові внаслідок випадкового збігу різних слів чи форм слів.

Синоніми

Синоніми - це слова тотожні або близькі за значенням, але різні за звучанням: аргумент, доказ, підстава, обґрунтування; конче, доконче, неминуче; будувати, споруджувати, зводити, (хату) ставити, (з каменю) мурувати; (машини) складати, виготовляти; (суспільство) створювати, організовувати; (світогляд) формувати, ґрунтувати.

Виокремлюють такі різновиди синонімів: лексичні і контекстуальні.

- Лексичні синоніми - це слова, що належать до однієї частини мови і мають відмінності у значенні.

Серед лексичних розрізняють семантичні, стилістичні, семантико-стилістичні й абсолютні:

- Семантичні синоніми - це стилістично нейтральні слова, що відрізняються відтінками у значенні: *схвалювати, підтримувати, затверджувати; взаємини, стосунки, відносини*.
- Стилiстичні синоніми - це слова, що різняться експресивно-емоційним забарвленням, належністю до мовних стилів: *біографія* (офіційно-діловий стиль) і життєпис (публіцистичний стиль).
- Семантико-стилістичні синоніми - слова, що різняться і відтінками значень, і емоційним забарвленням: *бити, ударяти, гатити, гамселити, садити*.
- Абсолютні синоніми - це слова тотожні за значенням і різняться лише звучанням: алфавіт, азбука, абетка; дієслово, інфінітив, неозначена форма дієслова; безплатний, безкоштовний.
- Контекстуальні синоніми - це слова, що мають близьке значення тільки в контексті. Так дієслова провалитися і *не скласти* не є синонімами, але в певному контексті вони можуть вживатися як синоніми (провалитися на екзамені - не скласти екзамену).
 - Специфічними синонімами є евфемізми - слова, що вживаються для непрямого, прихованого, ввічливого позначення певного предмета, явища, дії замість прямої їх назви: нерозумний замість дурний; допускати неточність замість збрехати.

Антоніми

Антоніми – це слова з протилежним лексичним значенням, однак поєднані певним спільним фактором, наприклад: високий – низький (зріст), товстий – худий (статура), веселий – сумний (настрій). Як бачимо, антоніми поєднуються у пари. Багатозначні слова можуть входити у різні антонімічні пари з різним відтінками своїх значень. Наприклад, важка скриня – легка скриня; важка хода – плавна хода; важке завдання – просте завдання.

Структурно антоніми діляться на дві групи:

1. Однокореневі антоніми, або афіксальні, що створюються за допомогою додавання префіксів: доля – недоля, свіжий – несвіжий, революція – контрреволюція, приватизація – реприватизація, чесний – безчесний;
2. Різнокореневі антоніми: день – ніч, назад – вперед, мокрий – сухий, працювати – ледарювати.

Деякі слова в українській мові антонімів не мають. По перше, власні назви (імена і географічні назви), конкретні іменники, такі як «будинок», «око», «лава», всі числівники та деякі займенники, вузькі терміни: сума, розчинник, іменник, багато прикметників і дієслів. Адже у багатьох із них не можливо виділити два крайніх прояви або стани, що лежить в основі антонімії. Це явище активно використовується письменниками для створення антитези.

Омоніми

Від багатозначності треба чітко відмежовувати омонімію.

Омоніми - це слова, однокові або подібні за звучанням, але різні за лексичним значенням.

Омоніми мають однаковий звуковий склад, але зовсім різні за значенням, це різні слова, а не різні значення одного й того ж слова: *стан* - талія, *стан* - ситуація, обставини, *стан* - у техніці.

Омоніми сучасної української літературної мови переділяються на дві групи: повні (прості) і неповні (часткові).

- *Повні омоніми* - це такі слова, які зберігають однакове звучання в усіх граматичних формах: *деркач* - птах і *деркач* - стертий віник (пор. *деркача*, *деркачем*, *на деркачі*). Такі омоніми завжди належать до однієї частини мови.
- Серед *неповних омонімів* вирізняють декілька груп.
 - Омоформи - різні за значенням слова, однакове звучання яких зберігається лише в окремих граматичних формах: *ранком* (іменник в орудному відмінку однини і прислівник); *мати*, *поле* (іменники) і *мати*, *поле* (дієслова); *світи* (іменник у формі множини) і *світи* (дієслово наказного способу: *Світи, сонечко, яскравіше*).
 - Омофони - слова різні за значенням і написанням, але однакові за звучанням: *сонце* і *сон це*, *лежу* (від *лежати*) і *лижу* (від *лизати*), *мене* (до я) і *мине* (від *минати*), *проте* і *про те*.
 - Омографи - слова, однакові за написанням, але різні за значенням і звучанням. Вони розрізняються наголосом: *обід* і *обід* (у колесі), *мала* (прикметник) і *мала* (дієслово), *дорога* (прикметник) і *дорога* (іменник).

Омоніми здебільшого вживаються в художній літературі, народній творчості, в розмовно - побутовому мовленні: *Погана та мати, що не хоче дитя мати* (Народна творчість). Ними послуговуються для створення дотепних висловів, каламбурів.

Пароніми

Пароніми - це слова, що мають подібність у морфологічній будові (близькі за фонетичним складом), але розрізняються за значенням: *уява* (здатність уявляти - *плід уяви*) - *уявлення* (знання, розуміння чогось - *помилкове уявлення*); *гривня* (грошова одиниця) - *гривна* (металева шийна прикраса у вигляді обруча); *кампанія* (сукупність заходів, спрямованих на виконання певного завдання) - *компанія* (група осіб, пов'язаних певними інтересами або торговельне чи промислове товариство).

Пароніми близькі до омонімів, але не тотожні з ними.

Між паронімами можуть встановлюватися синонімічні (*блискучий* - *лискучий*, *блукати* - *блудити*, *повноваження* - *уповноваження*, *особистий* - *особовий*), антонімічні (*прогресивний* - *регресивний*, *густо* - *пусто*, *іммігрант* - *емігрант*) відношення.

Як і омоніми, пароніми є широко вживаними в різних стилях, а також вживаються у мовленні для створення каламбурів.

Людмила
Назаренко с. Петриківка

Висновки

Мова, як певний набір мовленнєвих норм певної спільноти, також є частиною ширшого культурного життя спільноти, що розмовляє цією мовою. Люди використовують мову як засіб ототожнення з однією культурною групою та як засіб відмежування від інших. Навіть серед носіїв однієї мови існує декілька різних способів використання мови, і кожна з них використовується для позначення приналежності, наприклад, до підгруп всередині однієї культурної групи.

Лінгвісти і антропологи, зокрема, соціолінгвісти та етнолінгвісти спеціалізуються на вивченні зв'язків між мовними та культурними явищами, пов'язаних із суспільною природою мови, її громадськими функціями. Це напрям лінгвістичних досліджень, який вивчає мову у її відношенні до культури, взаємодію етнокультурних та етнопсихологічних чинників у функціонуванні та еволюції мови.

Способи використання мови у суспільстві є частиною культури громади, і це є засобом відображення групової ідентичності. Мова функціонує не тільки для полегшення спілкування, а й для визначення соціального стану. Лінгвісти використовують термін різновид мови, який охоплює географічно або соціально-культурно визначені діалекти, а також жаргони або стилі субкультури, для позначення різних способів використання мови.

Бібліографія

1. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства: Підручник. — Київ-Одеса: Либідь. — 1991.
2. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. — К.: Вища шк. Головне вид-во. — 1985.
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. — К.: Академія, 2000.
4. Розділи мовознавства —
<http://mowoznawstwo.blogspot.com/2011/04/blog-post.html>
5. Групи слів за значенням — <http://subject.com.ua/master/Ukrainian/lesson22.html>
6. Сучасна українська літературна мова — Шевчук С.В.
7. Сайт "Світ слова" — Леся Скорик